

ԱՐԱՔՍ ^{ماهنامه} آراکس

ԺԱ ՏԱՐԻ ԹԻՎ 83 ՕԳՈՍՏՈՍ 1997

فرهنگی، اجتماعی، ادبی سال یازدهم شماره ۸۲ شهریور ماه ۱۳۷۶ تکشماره ۱۰۰۰ ریال

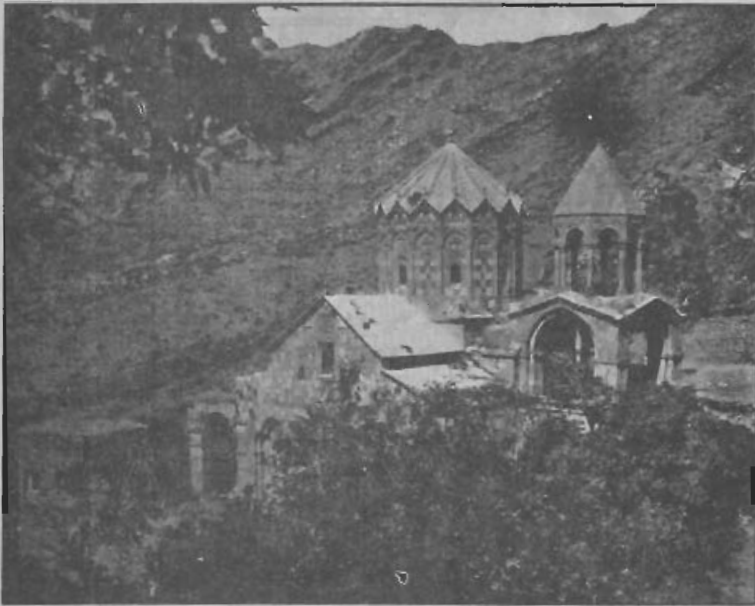

ԶՈՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ
(մահվան 70 ամյակ)

Հրատարակող: Հայաստանի հանրապետության մշակույթի նախարարություն

کلیسای استپانوس مقدس

ادیک باغداساریان

این کلیسا در ۱۵ کیلومتری غرب جلغای آذربایجان در نزدیکی ساحل رود ارس در حوالی روستای متروک داراشامب یا دره شام واقع است. این کلیسا به دست هارتوت هورفیکتر، گابریلا اولوهایجان و هوانس حق نظریان مورد بررسی و پژوهش دقیق قرار گرفته است.

در مورد خود استپانوس مقدس باید گفت که او نخستین شهید آیین مسیحیت بود که در دوران اولیه درباره مسیح شهادت می داد و به همین علت نیز شهید اول (به ارمنی ناخاوکا nakhavka) نامیده شد.

استپانوس مقدس در نزد حواریون مسیح آموزش دیده بود و یکی از هفت سارکاوآگ دوره نخست بشمار می رفت و با اعتقادات عمیق خود مشهور بود. او اصلاً یونانی بود و به زبان های یونانی، عبری و دیدگاه های مذهبی زمان تسلط داشت و به عنوان یکی از نخستین مسیحیان به گواهی درباره مسیح و اشاعه دین او می پرداخت. با توجه به فعالیت چشمگیر او در میان مردم، یهودیان به خشم می آیند و شایع می کنند که استپانوس به موسی و خدا توهین کرده است لذا او را دستگیر کرده به دادگاه می برند و تصمیم به سنگسار او می گیرند. او در اثر اصابت سنگ ها جان می دهد و به عنوان نخستین شهید مسیحی شناخته می شود.

بر اساس آگاهی های موجود به فرمان آشوت باگراتونی پادشاه ارمنستان، وانک استپانوس در سال ۹۱۸ م. مرمت شده است. با توجه به اینکه بنای قدیمی کلیسا دیگر قابل استفاده نبود تصمیم گرفته می شود بطور اساسی بازسازی گردد و هم به عنوان دژی در برابر هجوم تازیان هم به عنوان دلیلی برای راهبان تارک دنیا مورد استفاده قرار گیرد.

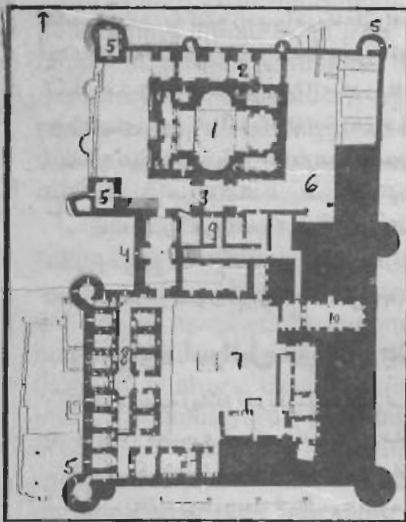
بنا به گواهی غوند وارتاپت پارسغیان در اوایل سده ۲۰ م. ۱۲۴ قطعه نسخه خطی در وانک وجود داشت و به عنوان ثروت و دارایی گرانبهای کلیسا محسوب می شد. آشوت باگراتونی با توجه به نیازهای زمان حصارها و برج و باروری محکمی دور کلیسا می سازد و در حصار هفت برج سه طبقه احداث می کند که چهار تا در سمت غربی، یکی در گوشه شمالی، یکی در جنوب و دو عدد نیز در نزدیکی سمت چپ و راست در ورودی و اما سه عدد نیز در ضلع شرقی حصار واقع هستند.

بر اساس کتیبه موجود ساختمان اصلی کلیسای اصلی در سال ۱۶۴۳ م. آغاز و تقریباً بخش عمده آن در سال ۱۶۵۵ به پایان رسیده عملیات تکمیلی تا سال ۱۶۸۰ ادامه یافته است. این کارها در زمان وارتاپت هاگوب جلغایی که بعداً به سمت جانلیق کل ارمنیان برگزیده شد انجام گردید. خیر و شخص نیکوکار برای احداث آن اوتیک نام داشت. بر روی دیوارهای کلیسا نوشته های مربوط به هدایا و کمک های مالی وجود دارند (متعلق به ۱۷۰۴ بر روی دیوار غربی، ۱۸۶۵ مرمت سقف کلیسا ۱۸۲۷-۱۸۲۶ تزئین دیوارهای داخلی و غیره).

کل مجموعه کلیسایی سطحی معادل $48/3 \times 71/7$ متر مربع را اشغال می کند و توسط برجهایی در گوشه (غیر از ضلع جنوبی) و مرکز احاطه می شود و محوطه کلیسا به سه بخش شمالی و جنوبی و مرکزی تقسیم می شود.

کلیسای بزرگ در بخش شمالی قرار دارد و در دوسوی آن کلیسای کوچک و ناقوس خانه واقع هستند. بخش جنوبی کلاً به بناهای مربوط به وانک و حصارهای آن حیاط اصلی، ردیف حجره ها، ساختمان دو طبقه، غذاخوری، تخصیص یافته است. کلیسا تنها دارای یک در واقع در ضلع غربی است. کلیسا در درون شامل سه محراب است و با کلیساهای سه محرابی سده های میانی متقدم (مانند کلیسای گریگور، دوین، تالین) همانند است. در سال ۱۸۲۶ با کمکهای مالی شخصی به نام شیرمازان از اهالی جلغا که در تفلیس ساکن بود، قسمت درونی دیوارها، گنبد محراب اصلی بازسازی و مرمت شد.

نقشه جانمایی کلیسای استپانوس مقدس

- ۱- کلیسای بزرگ ۲- کلیسای کوچک ۳- ناقوس خانه ۴- در ورودی ۵- برج ۶- محوطه شمالی ۷- محوطه جنوبی ۸- سرسرا ۹-۱۰- ساختمان های ویژه راهبان

و به سبک هنری هواناتانیان مزین گردید. (با نقش های گیاهی و فرشتگان). در بخش مرکزی یک در ورودی داخلی و اتاق هایی وجود دارند که برای کارهای اقتصادی استفاده می شدند.

گنبد کلیسا به زیبایی تزئین شده است. کلیسا دارای تزئینات بسیار زیبا از جمله سنگ های صلیب، نقش فرشتگان، نقش حواریون و قدسیین در چارچوب های مربع شکل می باشد. دیوارهای کلیسا از بیرون مملو از تزئینات چلیپایی، نوشته های مربوط به هدایا و کمک ها به کلیسا است.

در این کلیسا نیز همانند دیگر کلیسا های سده های میانی، از سنگ هایی به رنگ های تیره و روشن استفاده گردیده که به طور منظم چیده شده اند. در این کلیسا نیز عملیات بازسازی و مرمت توسط سازمان میراث فرهنگی انجام می پذیرد.

منابع

- ۱- تاریخ معماری ارمنی، ورازداد هاروتونیان، ایروان ۱۹۹۲.
- ۲- ارمنیان ایران، تازار گورویانتس، تهران ۱۹۶۸.
- ۳- دانشنامه بزرگ ارمنی، جلد ۱۱.
- ۴- تاریخ ارمنیان آذربایجان، وارتان وارتاپت دسیرچیان، جلد دوم، بیروت ۱۹۷۴.
- ۵- نوراشان (شوقاردزاک)، اسقف اعظم آرداک مانوکیان، جلد دوم، تهران ۱۳۷۵.